

היתה זו טעות-גוי, שמשום מה זכתה לבוא בקהל יהודי ושאנו יהודי, ובמרוצת הזמן החזיקו בה כבאמת שאין לערער אחריה, עד כדי שכחת שני השרונים, הן זה שמעבר הירדן והן זה שברמת הגליל התחתון, כאילו לא היה להם זכר בכתבי הקודש ולא להם התכונות הנביאיים וכותבי דברי-הימים וחכמי המישנה והתלמוד. נהפך המאוחר למוקדם ומאז ועד ימינו הכל רואים בעיני ישעיהו הנביא וחכמי התלמוד את השרון, שהוא... בחוף הים ישכון. אולם, אחרי כל הטעמים והנמוקים נגד הדעה המקובלת, שהבאתי לעיל, אני מהסס ושואל:

האם השרון בחוף הים?
לחקרים מובהקים הפתרון.

לתולדות בית הכנסת על קברו של שמואל הנביא

מאת ש. אסר

למאמרו של מר שוחט בידיעות חוב' ו', עמ' 81 ואילך, יש להעיר על מה שכתב הרב ר' י. מ. טולידאנו ב"הדביר" (ירושלם, תרפ"א)⁽¹⁾; במאמר הנ"ל הביא הרב טולידאנו את דברי הנוסעים, את שו"ת יכין ובוועז, הרלב"ח והרדב"ח, ואף השתמש באותו המכתב מכת"י הספריה הלאומית בירושלים, שהובא אח"כ בקצור גם ע"י ר"ד ילין⁽²⁾.

על המקורות שהובאו ע"י טולידאנו ושוחט יש להוסיף את אגרתו של ר' יצחק ב"ר מוסא, משנת הש"א, שנתפרסמה ע"י טולידאנו⁽³⁾. ר' יצחק מספר לאביו: "וראינו קבר שמואל הנביא, וחנה אמו קבורה סמוך לו"⁽⁴⁾, וזה המקום הוא כמו מבצר והשערים סגורים עליהם... והיו באים אנשים ושיירות הרבה מדמשק וממצרים לבקר, ונתקבץ הכל ביחד ונלך למצבת שמואל הנביא ע"ה ונדליק עליו בכל לילה קרוב לשני קנטרין של שמן וכמו שני קנטרין של שעוה, וכל חכם ידרוש עליו פעם שם"⁽⁵⁾. גם במכתבו של תלמיד הרע"ב משנת רנ"ה יסופר שבימי חג המצות באים הנה יהודים ממצרים ומדמשק כדי לבקר את הקברים הקדושים.

(1) שם, חוב' י'—י"ב, ע"ע כ"ט—ל"א.

(2) ירושלים, לזכר א. מ. לונץ, ע' צ"ה.

(3) HUCA IV, pp. 458 foll.

(4) ע"י גם ס' ידי משה לר' משה ירושלמי, הוצ' א. מ. הברמן לכ' רש"ז שוקן,

תל-אביב תרצ"ח ע' מ'.

(5) שם שם, ע' 461.

ההליכה בשיירות של אנשים ונשים יחד הביאה לידי קלות ראש, וע"כ היתה תקנה קדומה בירושלם "שלא ילכו שתויי יין להתפלל לרמה מקום שמואל ע"ה, וכל זמן שיעמדו שם לא ישתו יין, וזה נעשה כי היו מתקבצים שם אנשים ונשים שותים ומשתכרים וגדרו בו משום חשש עבירה, כי מנהג המדינה שהנשים הולכות מכוסות פנים ומעוטפות, ובלכתן שם הולכות מגולות"⁶.

יש לציין גם את האדרות הקדושות שנדפסו באמשטרדם תס"ח "לצורך... רבני ירושלם העולים להשתטח על מצבת קבורת רחל אמנו ושמואל הנביא ברמה"⁷.

אוסיף עוד שני תקונים. מר שוחט קובע את זמן פטירתו של הרדב"ז בשנת 1589, ו"מכאן שהמאורע – גזילת קברו של שמואל הנביא מידי היהודים – חל בין השנים 1560–1589"⁸, ולא אדע מנין לו זה⁹. ברור שהרדב"ז נפטר כמה שנים לפני זה. ר"י עאקריש, שהיה מגולי ספרד, כותב בהקדמתו לשלשה פירושים שהו"פ בקושטא¹⁰, שהרדב"ז שפט את ישראל "ארבעים שנה בגלילות מצרים ובירושלם לצרפת כעשרים שנה... ושם נתבקש בישיבה של מעלה". כשעזב הרדב"ז את מצרים עזב גם עאקריש, שישב בבית הרדב"ז כעשר שנים, ארץ זו והגיע לקנדיאה "בשנה שגזרו לשרוף התלמוד", היינו בשנת שי"ד, ולפי זה יש לחשוב שהרדב"ז נפטר בשנת של"ד, וגזילת קברו של שמואל חלה לפני שנת 1574¹¹.

לעמ' 83 הערה 17: "הי"ג" אין להגיה הג' – הגדול, אלא זהו ר"ת: הי"ג – השם ירחיב גבולה¹². ויש שפתרו: השלש עשרה, ונשתבשו בזה חוקרים מובהקים כגריץ, שקבע על יסוד זה שהיו בטולידה י"ג בתי כנסיות¹³.

(6) המעמר ג', ע"ע 170–171 [ועי' גם י. בן-צבי, מסעות ארץ ישראל לר' משה באסולה, ע' 93 ששי 13–17, ש. י].

(7) עי' ווינר, קהלת משה – אות א', סי' 233.

(8) ידיעות ו', ע' 84.

(9) כנראה הסיק מסקנה זו על יסוד דברי בעל קורא הדורות שהרדב"ז חי מאה ועשר שנים, וכיון שהיה מיוצאי ספרד בשנת רנ"ב ובתשובתו סי' תקצ"ו הוא מספר שהיה בצפת בהיותו בן י"ג, הרי שנפטר בשנת שמ"ט, אבל יש תיוהא בחשבונות אלו, וקרוב הדבר שיצא מספרד לפני הגירוש.

(10) לפי רמשי"ש בערך של"ז.

(11) ועי' גריץ – שפ"ר ח"ז עמ' 10 בהערה ותח"י לפרומקין-ריבלין ח"א עמ' 69.

(12) עי' שו"ת ר"י בן הרא"ש סי' ע"ז, ע"ט ועוד.

(13) עי' מ"ש קייזרלינג ב-REJ XXXVIII p. 142 ודוד קויפמן שם, 256.